

Városi levéltárak „AtoM-meghajtással”

Az AtoM levéltári nyilvántartó szoftver bizonyosan nem ismeretlen a Szemle olvasói körében, hisz levéltáraink nagy része ezt az alkalmazást használja levéltári nyilvántartása (törzskönyve) vezetésére. A szoftver kifejlesztését a Nemzetközi Levéltári tanács (ICA) támogatta, így sokan ICA-AtoM néven ismerhették. Fejlesztője a kanadai Artefactual cég. Az AtoM mozaikszó jelentése „Access to memory”, s ma már csak ez az elnevezés használatos, mivel az ICA támogatását megszüntette.

A szoftver első 1. verziója 2008-ra készült el, mára a 2. verzió hatodik komolyabb frissítésénél tartanak.¹ A szoftver web alapú, ingyenes, nyílt forráskódú és minden működéséhez szükséges kiegészítő a nyílt forráskódú megoldások táborába tartozik. 2018 óta a fejlesztést a Kanadában létrejött az Access to Memory (AtoM) Alapítvány,² egy közösségi hozzájáruláson alapuló nonprofit testület végzi. Az Alapítvány felügyeli és támogatja az AtoM levéltári nyilvántartó szoftver fejlesztését és fenntartását, elsődleges céljának a szoftver továbbtervezését és fejlesztését tartja. Pénzügyi fenntartását az alapító tagok (2000 kanadai dollár/év), a szavazati joggal rendelkező tagok (500 kanadai dollár/év) és az egyszerű tagok (50 kanadai dollár/év) biztosítják.

A szoftver a Nemzetközi Levéltári Tanács által készített szabványok³ használatára épül, azaz a levéltári anyag leírását az ISAD(G) 2. kiadása, az iratképzőket az ISAAR(CPF) 2. kiadása, a levéltárak adatait az ISDIAH szabványban rögzítettetek szerint kell végezni. Adatcsere formátumai is szabványosak.⁴

Az AtoM jelentős intézményi felhasználói közösséggel bír; a regisztrált felhasználók száma is több mint ezer, de nem minden felhasználó regisztrál. Magyarországon eddig három alkalmazás futott, amelyek közül a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár egy korábbi, mára nem támogatott ICA-AtoM verziót használ. A Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete 2015-16-ban Koltai András irányításával 49 (mára ez a szám elérte a 60-at) levéltár részére,⁵ míg a Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség Acél Róbert vezényletével 18 tagja részére készített egy közös AtoM alapú nyilvántartást,⁶ mindkét esetben NKA támogatással.⁷

¹ A kezdetekről és a fejlesztési filozófiáról bővebben ld. itt: <https://wiki.accessmemory.org/Development/Philosophy>, (A letöltés ideje: 2020. október 23.)

² Az Alapítvány honlapja: <https://accessmemoryfoundation.org/> (A letöltés ideje: 2020. október 23.)

³ A szabványok magyar nyelvű fordítása itt megtalálható: <http://www.archivportal.hu/hu/leveltarosoknak/leveltari-szabvanyok/> (A letöltés ideje: 2020. október 23.)

⁴ Jelenleg az AtoM az alábbi import/export formátumokat támogatja: EAD, EAC-CPF, CSV és SKOS.

⁵ Elérhetőség: <https://arca.melte.hu/index.php/> (A letöltés ideje: 2020. október 23.)

⁶ Elérhetőség: http://univa.mflsz.hu/index.php/?sf_culture=hu (A letöltés ideje: 2020. október 23.)

⁷ Bővebben ld.: Fiziker Róbert: Beszámoló a Magyar Levéltárosok Egyesülete 2016. évi vándor-

A szoftver hazai alkalmazása során Acél Róbert, Baranyai Borbála, Koltai András, Mátyás Zoltán, ifj. Szabadi István elvégezte az AtoM 2.1. szinte teljes körű fordítását és egyes részekhez kezelői kézikönyv is készült. Az AtoM kezelőfelülete angol, francia, portugál, spanyol és holland nyelven érhető el. A fordítás az újabb verziókhoz is folyamatosan kiegészült. Mára a felsőoktatási levéltárak 669 fondja és 1642 állaga, az egyházi levéltárak 2672 fondja és 1777 állaga adatai kereshetőek egyidejűleg.

Időközben a Magyar Nemzeti Levéltár és tagintézményei, valamint Budapest Főváros Levéltára levéltári nyilvántartását a scopeArchiv svájci fejlesztésű szoftver használatával valósította meg, így a hazai levéltárak nagyobb része (a kevésbé jó emlékü e-Archívum után) szabványos, mindkét esetben nemzetközi közösség által fejlesztett levéltári nyilvántartó rendszerrel rendelkezik.

A Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsa 2020-ban nyújtott be pályázatot NKA támogatásért Győr Megyei Jogú Város Levéltára, a Városi Levéltár és Kutatóintézet Székesfehérvár, a Tatabányai Városi Levéltár és Vác Város Levéltára AtoM alapú nyilvántartásának megvalósítására. A megvalósításhoz Koltai András nyújtott önzetlen segítséget, aki a felhasználói oktatásban is oroszlanrészt vállalt. A szervert és az adatok tárolását Budapest Főváros Levéltára szolgáltatja. A projekt 2020 decemberére valósult meg, a közös kereső elérhetősége: www.urbsa.hu.

A levéltárak Excel fájlban átadott törzskönyvi adatait Orthmayr Flóra, a BFL munkatársa alakította át első lépcsőben a betöltéshez szükséges Excel formátumra, majd tovább XML formátumra, így került sor a szoftverbe betöltésre. Győr Megyei Jogú Város Levéltára 186 fondja és 307 állaga, a Városi Levéltár és Kutatóintézet Székesfehérvár 337 fondja és 163 állaga, a Tatabányai Városi Levéltár 215 fondja és 49 állaga, Vác Város Levéltára 236 fondja és 562 állaga, mindösszesen 974 fond és 781 állag leírási adatai betöltése valósult meg. Az intézményi leírásokat e sorok írója készítette el, az egyes levéltárak által rendelkezésre bocsátott adatok alapján.

A betöltés során a levéltárak törzskönyvi adatai kerültek a nyilvántartó szoftverbe és váltak az AtoM keresőfelülete segítségével együttesen kereshetővé. Az AtoM keresője a 2010 óta fejlesztett, szintén nyílt forráskódú Elasticsearch, amely kellően gyors és pontos kereshetőséget biztosít. A törzskönyvi adatokon kívül kereshetünk a levéltári anyag ISAD(G) szerinti, az iratképzők (szervezetek/testületek, személyek és családok) ISAAR szerinti leírásaiban is. A levéltárak leírása a levéltári anyagot kezelő intézmények leírásának nemzetközi szabványa, az ISDIAH alapján készült el. A szoftver tartalmazza az iratképző funkcióinak az iratok keletkezésének kontextusában történő ISDF szabvány szerinti leírási lehetőségét is. Bár a szabvány magyar nyelven elérhető, gyakorlati alkalmazása a hazai levéltárügyben kevésbé honosodott meg.

gyűléséről. Levéltári Szemle, 2016. 3. sz. 7–25.

Az AtoM logikája a levéltári hierarchiára épül, a levéltár – iratképző logikai kapcsolat megtartásával. A levéltár – fondfőcsoport – fond – állag – sorozat – ügyirat – ügyiratdarab hierarchiája pontosan megjeleníthető, így a raktári nyilvántartás vezetésére is alkalmas. A legalacsonyabb hierarchikus szint ugyanúgy megjeleníthető az ISAD(G) leírás elemkészletének felhasználásával.⁸ Lehetőség van a raktári nyilvántartásban szereplő leírási szintek meglévő Excel nyilvántartásokból történő exportálására – a törzskönyvi adatokéhoz hasonlóan –, ez azonban már xml felhasználó ismereteket igényel.

Másik lehetőségként mód van a raktári nyilvántartások szöveges leírásként történő beillesztésére a leíró adatok körébe, a „tartalomra és szerkezetre vonatkozó adatscsoport” elemeihez. Ez azonban csak rövid leírások esetében célravezető.

Harmadik lehetőségként leírási egységekhez csatolható egy darab jpeg, tiff, bmp, gif, png, pdf (multipage is), hang- és videofájl, illetve doc(x) vagy xl(s)x fájl. Az előbbieket esetében a fájl képe a felhasználónak a szoftverben megjeleníthető, míg doc(x) vagy xl(s)x fájl esetében a fájl a felhasználó gépére letöltve jeleníthető meg. A csatolt pdf állományokban ugyanakkor az AtoM központi keresőjével kereshetünk ugyanúgy, mint az adatbázisban. Sajnos a szoftver sem a leíró adatokban, sem a csatolt pdf-ekben a találat helyét nem mutatja. A megjelenített pdf-ben újra kereséssel a találat helye(i) is megjelennek. Nagy előrelépés azonban, hogy mind a négy levéltár feltöltött adataiban (törzskönyvi és az egyes leírások szerinti) és a csatolt pdf-ekben egyszerre lehet keresni.

Jövőbeni további feladat a meglévő raktári nyilvántartások kereshető pdf állományokká történő alakítása és a fondok/állagok mellé csatolása, illetve a megfelelő hierarchikus szintek leírási egységeinek a raktári nyilvántartás mélysége szerinti feltöltése. Ez utóbbi jelentős manuális munkamennyiséget jelent, de a szoftver eredeti használati céljainak jobban megfelel.

Az AtoM szoftver használata a törzskönyvi adatok adatbázisba rendezésének problémáját, a gyarapodások rögzítésének kérdését megoldja a városi levéltárak részére, de a szervnyilvántartási feladatokat nem. Bár a szoftver az iratképzők ISAAR alapú leírását is tartalmazza, az nem felel meg a magyar jogszabályi előírásoknak.

A szoftver ugyanakkor fejleszthető, közösségi igények alapján, alapítványi támogatással. A fejlesztő közösség élénk levelezést⁹ folytat ennek érdekében, amelyhez magyar részről is lehet csatlakozni.

Haraszi Viktor

⁸ Az ENSZ Levéltára AtoM szoftverében több, mint 246.000 egyedi leírás és hozzá csatolt digitalizált irat férhető hozzá.

⁹ A felhasználói fórum elérhető itt: <https://groups.google.com/g/ica-atom-users>, letöltés ideje: 2020. 10. 24.